

І. С. Каленюк,

д. е. н., професор, директор Науково-дослідного інституту економічного розвитку ДВНЗ "Київський національний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

О. В. Куклін,

д. е. н., професор, директор Черкаського державного бізнес-коледжу, м. Черкаси

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

I. Kalenyuk,

Doctor of Economics, Professor, Director of Institute of economic development studies SHEE "Kyiv national economic university named after Vadym Hetman"

O. Kuklin,

Doctor of Economics, Professor, Director of Cherkassy state business college

ECONOMIC RISKS OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

У статті системно проаналізовано сукупність економічних ризиків розвитку сучасної системи вищої освіти в Україні. До економічних ризиків у системі вищої освіти віднесено такі: фінансові, майнові, фіскальні загрози, що можуть привести до значних втрат. Висвітлено можливі загрози зменшення обсягів фінансування, обмеженої автономії, доведено необхідність продуманої оптимізації мережі закладів вищої освіти та ін. Запропоновано напрями управління економічними загрозами розвитку та функціонування системи вищих навчальних закладів. У першу чергу, це: диверсифікація фінансових джерел системи вищої освіти, розширення автономії університетів, розвиток ендаументу тощо. Важливим напрямом посилення стійкості системи вищої освіти до економічних ризиків виступає удосконалення системи управління і фінансування на основі результатів діяльності вищих навчальних закладів. Вкрай необхідним виступає збільшення фінансування науки та удосконалення форм організації наукової діяльності.

A set of economic risks of the development of a modern system of higher education in Ukraine has been analyzed systematically in the article. Economic risks in the system of higher education include such financial, property, fiscal threats that can lead to significant losses. The possible threats of reduction of financing volumes, limited autonomy are highlighted, necessity of thoughtful optimization of the network of institutions of higher education has been proved. The directions of management of economic threats of development and functioning of the system of higher educational institutions have been offered. First of all, this is: diversification of financial sources of the system of higher education, expansion of autonomy of universities, development of the endowment, etc. An important direction for strengthening the sustainability of the system of higher education to economic risks is the improvement of the management system and funding based on the results of the activities of higher educational institutions. It is urgently necessary to increase financing of science and to improve the forms of organization of scientific activity.

Ключові слова: економічні ризики, диверсифікація фінансових ресурсів, ендаумент, фінансування за результатами діяльності, автономія університетів.

Kew words: economic risks, diversification of financial sources, endowment, funding based on the results of the activities, autonomy of universities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зростання невизначеності сучасного середовища актуалізує потребу дослідження ризиків, у тому числі і в сфері освіти. Усвідомлення феномену освіти в якості суспільного блага змішаного типу розширює поняття освітніх ризиків за межі традиційного сприйняття їх тільки в якості втрати підприємницького доходу. Втрати в освіті можуть бути більш глобальними внаслідок її стратегічного значення для прогресу суспільства: низька якість підготовки кваліфікованих кадрів, слабкість формування особистісних і ціннісних рис людських ресурсів, недостатність забезпечення інноваційного розвитку країни, програшні позиції в міжнародній конкуренції тощо. Особливістю освітніх ризиків можна назвати те, що вони, не завжди можуть нести прямі фінан-

сові втрати, а скоріше — проявляються як загрози таких втрат у довгостроковому періоді. Саме тому актуальним є формування напряму освітнього ризик-менеджменту, метою якого виступає налагодження процесу прийняття управлінських рішень на різних рівнях (навчального закладу, регіону, підгалузі, галузі освіти в цілому), спрямованих на зниження ймовірності несприятливих процесів та мінімізацію можливих втрат.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В економічній теорії і практиці поширеним є сприйняття ризиків в контексті можливих втрат при здійсненні підприємницької діяльності: втрати прибутку, інвестицій, капіталу тощо. Основи для такого розуміння були закладені ще представниками класичної

(Дж. Мілл, Н. Сеніор) та неокласичної школи (А. Маршалл, А. Пігу). Дж. Кейнсом було введено поняття "схильність до ризику". Підґрунтям сучасної теорії ризиків стали праці Дж. Неймана та О. Моргенштерна, в яких обґрунтована ними функція корисності визначає такі поведінкові характеристики як схильність, не-схильність та нейтральність до ризиків. Сучасна економічна наука суттєво просунулася як щодо оцінки та управління ризиками (В. Альгін, І. Балабанов, В. Вітлінський, Г. Марковіц, О. Устенко та ін.), так і в напрямі дослідження специфіки управління ризиками в певній сфері: аграрному секторі (В. Чепурко), інноваціях (Т. Васильєва, П. Микитюк, С. Онишко), логістиці (Г. Бродецький, Н. Короленко), туризмі (Н. Гузь, С. Рекунова), фінансовому секторі (О. Шапкін) тощо.

МЕТОЮ СТАТТІ

Метою статті з'ясування сутності економічних ризиків та аналіз форм їх прояву в системі вищої освіти України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Виклики, що стоять перед вищою освітою є серйозними і визначаються як загальносвітовими тенденціями, так і специфічними умовами нашого сьогодення. Освітні ризики — це виклики або загрози для функціонування та розвитку системи освіти такого ступеню, що можуть привести до значних втрат. Велика група економічних ризиків включає досить різні види: фінансові, майнові, фіскальні тощо. Економічними втратами в освіті можуть стати: вивільнення значної частини висококваліфікованого персоналу, закриття навчальних закладів, втрата контингенту, зменшення або втрата фінансових ресурсів.

Найбільші складнощі виникають внаслідок недостатності обсягів та структури фінансування. Недостатність фінансових ресурсів є серйозним ризиком не тільки для забезпечення інноваційного розвитку, а й для нормального функціонування системи вищої освіти. Слід зауважити, що брак коштів відчувають всі країни світу: і передові, і ті, що розвиваються. Тільки державних ресурсів стає недостатньо для забезпечення розвитку вищої освіти, тим більше з огляду на її зростаючу роль в інноваційному розвитку суспільства. Світова практика на ці виклики вже знайшла відповіді, які знаходяться саме в площині диверсифікації джерел. В багатьох країнах активізуються процеси залучення інших суб'єктів (окрім держави) до фінансування за допомогою різних механізмів.

Для нашої країни перспективною є адаптація досвіду стимулюючих механізмів для активізації участі бізнесу у фінансуванні освітньої та дослідницької діяльності університетів, а також механізмів полегшення фінансового тягаря для приватних споживачів освітніх послуг. Дієвим механізмом розширення фінансових можливостей вищих навчальних закладів виступає ендаумент. Інститут ендаументу дозволяє створювати благодійні фонди при вишах. Практика ендаумента у провідних країнах світу передбачає створення таких благодійних фондів, що управляються керуючими компаніями і на основі прозорого використання коштів дозволяють університетам отримувати додаткові джерелами фінансування. Основний капітал вкладається у різні проекти та цінні папери, а відсотки виші можуть використовувати на оновлення інфраструктури, матеріальне заохочення студентів і викладачів.

Практика ендаументу вже приходять в Україну, відомі українські ВНЗ створюють подібні фонди. Зокрема ендаумент фонд при Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка на базі Благодійної організації "Фонд розвитку Інституту міжнародних відносин" був заснований у 2012 році і на сьогодні складає 245 288 грн. Мета Фонду — забезпечення фінансової стабільності Інституту та не-

залежність від економічних і суспільних коливань. Відсотки, отримані завдяки роботі капіталу Фонду, спрямовуватимуться на розвиток інфраструктури інституту, допомогу у навчанні студентам, аспірантам та стажерам, виплату премій викладачам, створення грантів, проведення майстер-класів, організацію співпраці з ВНЗ інших країн [1].

Важливим напрямом зменшення економічних загроз для функціонування закладів вищої освіти може стати продумане державне управління не адміністративно-командними, а переважно — економічними, стимулюючими методами з використанням різних формул фінансування. У світовій практиці простежується тенденція до більшої прозорості та зрозумілості процедур виділення фінансових ресурсів кожному навчальному закладу. Як правило, це чітка формула — певна сума, що визначається кількістю студентів, певна сума на розвиток, категоріальні програми та додаткове фінансування може бути отримано за умови досягнення кращих результатів. Чіткі і прозорі умови фінансування дозволяють навчальним закладам чітко передбачати обсяги та структуру можливих надходжень, планувати свої дії та заходи по розвитку закладу, підвищенню його конкурентоспроможності.

Так, у Сполучених Штатах практика фінансування за результатами діяльності дуже різноманітна та постійно удосконалюється. Практично кожний штат застосовує свої формули результативного фінансування. Наприклад, у штаті Мен починаючи з 2014 року базове фінансування закладу зростає від 5% до 30% у рік на основі таких показників: кількість присуджених дипломів (додаткові бали за випускників коледжів, дорослих старше 30 років, отримувачів соціальних стипендій); кількість випускників за природничими, технічними, математичними, інженерними спеціальностями (STEM), охорони здоров'я та ін. пріоритетних галузях; кількість дослідницьких грантів та інших контрактів за рік; обсяги дослідницьких грантів та інших контрактів за рік; кількість присуджених дипломів на 100 тис. дол. доходів від плати за навчання, державних асигнувань та інших доходів.

У Массачусетсі 2-річні коледжі отримують базове фінансування на основі чисельності студентів та додаткове фінансування за такою формулою — 50% розглядаються як базове фінансування на основі завершених семестрових кредитних годин та інші 50% — на основі показників успішності. До таких показників віднесено: отримані сертифікати про завершене навчання; соціальні трансферти; завершені 30 кредитів; повністю завершені курси математики та англійської мови; отримані дипломи і сертифікати на 100 студентів приведенного контингенту; отримані дипломи і сертифікати, присуджені студентам, що отримували соціальні стипендії або у важливих галузях [2].

Базисною умовою реалізації стимулюючих схем фінансування виступає підвищення автономії навчальних закладів. На жаль, задекларована в нормативних документах автономія вищих навчальних закладів не підкріплюється реальними механізмами. Державні вищі навчальні заклади в Україні функціонують в умовах складних процедур і обмежень, вони не можуть перерозподіляти кошти між рахунками в межах своїх кошторисів, не можуть переносити на новий рік залишки на рахунках. В останній редакції Закону "Про вищу освіту" вже передбачена можливість відкриття депозитних рахунків університетами, розширення прав по розпорядженню своїми коштами [3]. Разом з тим, ми ще досить далекі від практики передових європейських країн, де університети мають право розпоряджатися своїм майном (продавати, купувати та ін.) і тим самим здійснювати реальні кроки по поліпшенню і раціональному використанню своєї власності.

У контексті вирішення економічних проблем та ризиків функціонування і розвитку системи вищої освіти

актуальною є і проблема оптимізації мережі навчальних закладів, яка має як кількісний (оптимальна кількість вишів для країни), так і якісний аспекти (удосконалення системи управління та пошук нових форм організації освіти, її взаємодії з іншими видами діяльності). Що стосується кількості вищих навчальних закладів, то світова практика доводить дуже різні приклади. Причому передові країни можуть демонструвати високу ефективність освітньої системи як при малій, так і при значній кількості вишів. Так, у Франції 79 великих університетів, але поруч функціонує до 500 так званих Гранд Еколь, приватних вищих шкіл, які вважаються найбільш престижними. В них може навчатися невелика кількість студентів, але завдяки ручній роботі досягається надзвичайно високий якісний рівень підготовки.

Саме тому досягнення економії фінансових ресурсів та їх раціональне використання є можливим при створенні великих університетів. Але разом з тим підвищення кінцевої результативності, під якою розуміється висока якість підготовки фахівців, висока якість освіти, не завжди може співпадати з економічною ефективністю і бути досить затратною. Тому мають розвиватися різні форми ВНЗ і не має підстав усувати вже існуючу диверсифікацію навчальних закладів. Всі країни світу ідуть шляхом диверсифікації та зберігають свої історичні особливості та сформовані освітні традиції.

Більш важливим для української системи вищої освіти є вивчення світового досвіду в плані пошуку нових ефективних форм. Цікавими для нас можуть бути як великі освітньо-наукові утворення (кластери, хаби, кампуси, регіональні університети), так і гнучкі, мобільні форми організації (бізнес-школи, корпоративні університети). Але її ефективна реалізація потребує чіткого розуміння того, що маєтись на увазі під оптимізацією та які цілі вона має переслідувати. Якщо головна мета — скорочення витрат на утримання системи, то повинні бути чіткі прорахунки і плани щодо того, за рахунок чого буде досягнута економія. Якщо на першому місці — створення потужних регіональних центрів вищої освіти, то важливо не тільки здійснити так би мовити зовнішню оптимізацію (об'єднання декількох вишів в один), а забезпечити внутрішню ефективну організацію новоствореного великого вищого навчального закладу.

Зрозуміло, що будь-яка організаційна перебудова є стресом для установи, оскільки означає зіткнення різних корпоративних культур, загалом — зміну загальної внутрішньої культури та системи комунікацій. В такій великій структурі, з одного боку, зростає загроза суттєвого посилення бюрократизації всіх процесів, а з іншого боку, створюється потенціал для синергетичного потужного розвитку. І тому найважливішим завданням стає вирішення саме завдань розкриття цього потенціалу, що потребує сучасних інноваційних підходів до управління вищими навчальними закладами, врахування теоретичного та практичного доробку передового менеджменту, накопиченого світовою практикою.

Визначальним процесом у розвитку світової вищої освіти виступає диверсифікація: навчальних програм, закладів, джерел фінансування, форм організації та управління. Відбувається колосальне загострення в глобальному вимірі конкуренції, результатом чого стала і поява численних рейтингів університетів. Але всі рейтинги спрямовані на виявлення сильніших, вони потрібні і вигідні в першу чергу тільки їм. Тому в кожній національній системі освіти мають бути титани — потужні університети, здатні конкурувати за присутність у світових рейтингах. Таким університетам має бути надане виключне фінансування та державна підтримка. Нам потрібні потужні національні та регіональні ВНЗ. Але, напевно, нам необхідно розібратися — задля яких цілей ефективними мають бути великі освітньо-наукові комплекси, а в яких випадках можливі інші форми організації. Уявляється, що ключовими завданнями оптимізації мережі ВНЗ мають бути такі: створення універси-

тетів світового рівня (декількох, їх не може бути багато), формування потужних регіональних університетських центрів (з урахуванням специфіки економіки регіону), посилення автономії та чесної конкуренції між закладами.

Не можна обійти увагою і ризики, пов'язані із демографічними проблемами. Висока динаміка поширення масштабів вищої освіти в Україні у 90-х — на початку 2000-х років мала своїм підґрунтям зростання народжуваності дітей у 80-х роках. Після 2007 року починає спостерігатися поступове зменшення населення віку 18—23 роки, обумовлене кризовими процесами різкого скорочення народжуваності з початку 90-х років (майже вдвічі). Зменшення студентського контингенту почалося з 2008 року, а з 2011 року — вже майже всі українські виші відчули різке скорочення.

Серйозність цих ризиків пояснюється ще й тим, що в попередні роки було суттєво нарощено кадровий та інституційний потенціал системи вищої освіти: зросла чисельність кандидатів і докторів наук, поступово поліпшується технічне та методичне забезпечення навчального процесу у вишах, формуються традиції викладання та наукової роботи. Критична залежність фінансово-економічної стабільності функціонування системи вищої освіти від чисельності студентів ставить під загрозу можливість її подальшого розвитку. Напевно, така залежність має бути обов'язковою з точки зору необхідності конкуренції між вишами та стимулювання їх до удосконалення своєї діяльності. Тим не менше, в умовах передбачуваних демографічних змін, непростій ситуації на ринку праці дуже важливо, щоб впроваджувалися механізми послаблення цієї залежності таким чином, щоб система змогла адаптуватися до них і не втратити свої найкращі надбання. Згідно з новим Законом зменшується навантаження викладачів, що, безумовно, пом'якшить ситуацію з висококваліфікованим персоналом вищих навчальних закладів. Держава має не тільки усвідомлювати цю ситуацію, а діяти на упередження — формувати свою державницьку позицію щодо збереження та підтримки своєї інтелектуальної еліти.

Потребує нових підходів і проблема управління та фінансування наукових досліджень. Загальновідомою істиною є те, що досягають проривного розвитку тільки ті країни, які приділяють неабияку увагу системі науки та освіти. І якщо освіта ще може похвалитися певними позитивними тенденціями, то відносно науки ситуація набуває загрозливого характеру. Україна дуже стрімко втрачає свої позиції, про що свідчать тенденції катастрофічного погіршення всіх показників.

Фінансування наукових досліджень в Україні у відсотках до ВВП має стійку тенденцію до зменшення: 2002 р. — 1%, 2007 р. — 0,85%, 2010 р. — 0,83%, 2013 р. — 0,77%, 2014 р. — 0,66%, 2015 р. — 0,62% ВВП. В Європейському Союзі в 2014 році на науку було витрачено близько 283 млрд євро, що складає 2,03% ВВП. Зокрема, у Фінляндії — 3,17%, Швеції — 3,16%, Данії — 3,08%, Німеччині — 2,84%, Австрії — 2,99%, Словенії — 2,39%, Франції — 2,26%, Бельгії — 2,46% (2014 р.). Найвищі у світі показники наукоємності ВВП у Південній Кореї (4,15%), Японії (3,47%), США (2,81%), Китаї (2,08%) [4].

Зменшується чисельність науковців: в загальній кількості зайнятих в Україні вона має найнижчі значення (окрім Румунії) і становила у 2015 році 0,5%, у тому числі дослідників — 0,33%. В європейських країнах у 2013 році частка виконавців наукових досліджень складала: у Фінляндії (3,21% і 2,31%), Данії (3,17% і 2,15%), Ісландії (2,94% і 2,0%), Швеції (2,85% і 2,16%), Австрії (2,85% і 1,74%) та Норвегії (2,62% і 1,84%); найнижчою — у Румунії (0,51% та 0,32%), Болгарії (0,76% та 0,55%), Туреччині (0,77% та 0,65%) та Кіпру (0,82% та 0,61%) [5].

В Україні чисельність наукових співробітників та дослідників зокрема постійно скорочується. Так, з 2005 по 2015 рік кількість працівників наукових організацій скоротилася з 170,6 до 101,6 тис. осіб (на 40,5%), у тому

числі чисельність дослідників — з 105,5 до 63,9 тис. осіб (на 39,4%). Світовими лідерами за чисельністю дослідників виступають: Китай — 1484 тис. осіб (19,1% світової чисельності), США — 1265,1 тис. осіб (16,7%), Японія — 660,5 тис. осіб (8,5%), РФ — 440,6 тис. осіб (5,7%), Німеччина — 360,3 тис. осіб (4,6%), Корея — 321,8 тис. осіб (3,9%), Франція — 265,2 (3,4%) та Велика Британія — 251,4 тис. осіб (3,4%) [4; 5].

У такій ситуації наміри щодо скорочення фінансування наукових досліджень є неприпустимими. Уявляється, що державницьке бачення щодо когорти науковців має передбачати визнання на державному рівні значущості їх праці, визнання їх якості інтелектуальної еліти країни, від якої чекають реальних справ. До того ж, допустити скорочення науковців в існуючій установі стане можливим тільки тоді, коли будуть створені умови для їх зайнятості в інших сферах (і в першу чергу — бізнесі).

Військова агресія та окупація не можуть бути виправданнями для зменшення уваги до науки в країні. Якщо наша країна прагне думати про своє стратегічне майбутнє, то найважливішим пріоритетом має бути зміцнення нашого наукового потенціалу, адже таке відношення до сфери наукових досліджень є неприпустимим. Ключовими питаннями виступають: не зменшення фінансування; збільшення притоку фінансових ресурсів з підприємницьких, неприбуткових та іноземних джерел; підтримка вчених, створення умов для реалізації їх потенціалу; перетворення АН на центр та генератор інноваційного розвитку.

Важливим кроком є прийняття в першій редакції нового Закону України "Про наукову та науково-технічну діяльність". Цим законом передбачено такі нововведення як: створення Національної ради з питань розвитку науки і технологій та Національного фонду досліджень України. Передбачається, що Національна рада буде постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України задля забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Метою створення Національного фонду досліджень України є стимулювання пріоритетних фундаментальних та прикладних наукових досліджень у формі грантової підтримки на конкурсних засадах.

Спільною рисою всіх успішних урядів (стратегії яких були дуже різноманітними) було фундаментальне визнання пріоритетності інтелектуальних чинників проривного суспільного розвитку, яке проявлялося не тільки у значній увазі та фінансуванні сфери освіти і науки, а й у залученні інтелектуальної еліти до вироблення державної політики і стратегії. Досвід післявоєнної Німеччини відомий тим, що уряд Людвіга Ерхарда активно залучав вчених. Активність та інтенсивність використання інтелектуального потенціалу наших вчених були набагато вищі раніше, на жаль. Здається, що мудрість державницького підходу має полягати не в тому, щоб все зламати під гаслами реформ, а в тому, щоб заставити працювати на країну ті найкращі ресурси, традиції та інститути, які в неї є. Ознакою справжніх реформ може стати представлене на державному рівні визнання пріоритетності сфери освіти і науки та реальне піднесення їх ролі в розвитку країни. Безумовно, система потребує нових підходів та суттєвої модернізації, але такої, щоб "із водою не виплеснути дитину".

Ключовими гравцями у передових країнах виступають: наукові установи державного сектору, сектор вищої освіти, бізнес-сектор та неприбутковий сектор. Надання нового імпульсу наукової та науково-технічної діяльності в країні потребує суттєвого збільшення ролі останніх двох секторів і, водночас, посилення синергетичної взаємодії їх з потужними традиційними структурами освіти а науки. Стратегічно важливим є

визначення ключових пріоритетів та завдань щодо розвитку наукової діяльності. Для нашої країни такі пріоритети відомі — сфера ІТ-технологій, аграрний та військовий сектори, туристично-рекреаційна галузь. Необхідні механізми перетворення цих сфер, що мають потенціал росту, на ключові галузі, локомотиви української економіки. Не великі багатослівні програми, в яких важко докопатися до суті, а чіткі і конкретні кроки по наданню виключних можливостей розвитку, створенню інвестиційних оазисів.

ВИСНОВКИ

Реформування системи освіти і науки має відбуватися виходячи із фундаментальних позицій визнання пріоритетності та важливості цієї сфери для стратегічного розвитку держави. Актуальною є необхідність продовження аналізу вітчизняної системи вищої освіти в контексті готовності до сучасних викликів розвитку. Можемо констатувати також неадекватність упереджувальної реакції на виклики та ризики зовнішнього та внутрішнього середовища на інституційному, регіональному та національному рівнях.

Виклики, що стоять перед українською вищою освітою є серйозними і визначаються як загальносвітовими тенденціями, так і специфічними умовами нашого сьогодення. В українській вищій освіті накопичено великий запас міцності, який дуже важливо не втратити і не згубити. Потребою сучасного дня виступає формування професійного ризик-менеджменту в системі вищої освіти, адже справжній інноваційний, проривний розвиток вітчизняних університетів та всієї системи в цілому можливо забезпечити лише тоді, коли ми будемо діяти на упередження, а не в режимі швидкого реагування на раптові події.

Література:

1. Офіційний сайт видання Київські відомості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kv.com.ua/actual/pervyj-endaumen-fond-v-ukraine-46207/#sthash.r96VUyQr.dpuf>
2. Official site of the National Conference of State Legislatures [Electronic resource]. — Available mode: <http://www.ncsl.org/research/education/performance-funding.aspx>
3. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2015 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Official site of the UNESCO Science Report: towards 2030 [Electronic resource]. — Available mode: <http://en.unesco.org/node/252168>

References:

1. Official site of the Kievskie vedomosti (2014), "The first endowment fund in Ukraine", available at: <http://www.kv.com.ua/actual/pervyj-endaumen-fond-v-ukraine-46207/#sthash.r96VUyQr.dpuf> (Accessed 05 Nov 2017).
2. Official site of the National Conference of State Legislatures (2017), available at: <http://www.ncsl.org/research/education/performance-funding.aspx> (Accessed 05 Nov 2017).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On Higher education", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Accessed 05 Nov 2017).
4. State Statistics Service of Ukraine (2016), "Scientific, scientific and technical activities in Ukraine in 2015", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 05 Nov 2017).
5. Official site of the UNESCO (2015), "Science Report: towards 2030", available at: <http://en.unesco.org/node/252168> (Accessed 05 Nov 2017).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2017 р.